

cích pokusil v (relativní) úplnosti přiblížit, by se proto mělo stát důležitým podnětem pro naši sociologii a studium soudobých dějin – nejen v rovině empirické, nýbrž především svou metodou.

Zdeněk R. Nešpor

Václav Mezřický (ed.): *Globalizace*

Praha, Portál 2003, 152 s.

Na současnou společnost snad již ani nelze nahlížet perspektivou sociálních věd bez užití termínu globalizace. Ať už s odkazem na dynamický inovující proces či statický stav světa, tomuto zaklínadlu se dostává prostor na rozličných, často i velmi vzdálených, diskurzivních rovinách; od kontemplací vědeckých autorit, přes publicistická pojednání o současném světě, po alarmující rétorické obraty radikálů na protestních shromážděních. Bud' s jednoznačně pozitivními konotacemi celosvětové vzájemnosti ve věci charitativní pomoci, nebo častěji s konotacemi negativními v souvislosti s potíráním kulturní identity, vytvářením homogenního nadnárodního mechanismu, který usiluje o co největší ekonomickou efektivitu.

O tom, že bohaté spektrum pohledů na globalizaci nabízí i samotné společenské vědy, svědčí i tematický sborník textů editovaný Václavem Mezřickým a úsporně nazvaný *Globalizace*.

Editor sborníku již ve své úvodní části *Peripetie procesu globalizace* nastiňuje případná vnímání pojmu a vzniku tohoto sociálního procesu společně s možnými pohledy na něj. Daří se mu zároveň krátce a výstižně strukturovat jednotlivé prvky komplexního globalizačního procesu a shrnout zásadní pro a proti, která se se současnými diskusemi o globalizaci prolínají.

Bedřich Moldan a Martin Braniš v první části knihy nazvané *Globální problémy životního prostředí*, která je mimochodem, co do rozsahu, nejrozsáhlejší ze všech, osvětlují globalizující se úsilí pečovat o životní pro-

středí a zároveň negativní ukazatele moderní společnosti, které nezbytnost zabývat se problematikou životního prostředí na vyšší než národní úrovni vyvolaly. Čtenáři se tak přehlednou formou dostanou základní data vývoje růstu světové populace a spotřeby a také ekologických hrozeb, kterým zemská atmosféra čelí (jako je skleníkový efekt a narušení ozónové vrstvy, znečištění ovzduší a také problematické znečišťování vody, degradace potravin a vymírání živočišných druhů). Autoři tak seznamují s méně frekventovanou rovinou související s globalizací, s celosvětovým úsilím čelit znečišťování životního prostředí na mezinárodní úrovni, kterou stopují k počátkům 20. století. Zařazení této perspektivy na úvod celé problematiky je přitom zároveň symbolické, neboť právě životní prostředí a přírodní procesy a vlivy jsou regionálně nedělitelné, nezadržitelné geografickými či politickými hranicemi.

O skutečnosti, že globalizace je velmi často spojována s ekonomickými zákonitostmi a artikulována právě s odkazy na pravidla efektivity, není pochyb. O tom, že i v rámci této roviny uvažování lze nacházet dosud netřelá témata, přesvědčuje Lubomír Mlčoch v druhé kapitole *Globalizace jako hospodářský proces a civilizační výzva*. Autor o předmětu esejisticky rozjímá „jako o tématu ekonomickém, ale z perspektivy sociálního učení církve“. Vykresluje skutečnost smršťování prostoru a zrychlování ekonomického času v době globalizace a všímá si čím dál intenzivnější globální ekonomické propojenosti a závislosti lidstva na lokálně jen obtížně ovlivnitelném ekonomickém systému. Zároveň ale nenechává stranou téma nerovnoměrné distribuce bohatství a snah, sic limitovaných, o sociální vyrovnání. Mlčochova reflexe ekonomického přediva globalizace tak zákonitě není naplňována snahou dosáhnout normativního ideálu efektivity, ale spíše potřebou zajištění stability „globálního systému“.

Kapitola *Sociální souvislosti globalizace: globalizace jako postmoderní ambivalence* z pera Miloslava Petruska představuje z celé knihy zřejmě nejkomplexnější rozbor (v rámci

možností limitovaných rozsahem) sociologické reflexe procesu globalizace, v níž se autor opírá mimo jiné o myšlenky Giddense, Becka, Baumana, Fukuyamy a dalších uznávaných autorit, ale také v českém prostředí méně přístupných myšlenek Panarinových. Východiskem kapitoly je autorovi úvaha, co vůbec stojí za naším, tak silným, zájmem o jev globalizace. Podle Petruska je podstatným charakteristickým rysem globalizačních procesů ambivalence. „Globalizace je sociální proces, který umíme obecně charakterizovat, ale nedokážeme jej ani vysvětlit, ani neumíme předvídat jeho vývoj...“ (s. 97). V myšlenkově inspirativním pojednání autor vykresluje základní axiomy globalizace, s odstupem pojednává o struktuře pesimistických scénářů zabývajících se tímto procesem a poskytuje souhrn jejich základních argumentů (náboženských, morálních, personalistických, sociologických, politických, národně-kulturních, estetických i ekologických). Poukazuje na problematiku zkoumání nezamýšlených důsledků a na základní otázky, které globalizace vyvolává, a vyjmenovává možné postoje, protože „globalizace je nejen objektivní stanovisko, ale také ideologie a ideologie je vždycky postojem“. Petrussek tak rozlišuje postoj entuziastický, smířený a nesmířený (s variantou aktivního odporu a variantou pesimistického vidění světa). Ačkoliv se autor snaží na globalizaci nahlížet s odstupem a nepodléhá vábení nabízející se odsuzující perspektivy, jeho zamýšlení (jak explicitě přiznává) nevyznívá pro globalizaci zrovna nadšenecky.

Odlišnou perspektivu pohledu uplatňuje Ivan Mucha v kapitole *Antropologický rozměr globalizace*. Jak název káže, všímá si globalizace z perspektivy jednotlivce – perspektivy člověka. Svým výkladem mimo jiné narušuje stereotypní zdání, že globalizace je záležitostí několika posledních desetiletí, naopak ji vnímá jako pokračování procesu, jímž „člověk novověku začal ovládat a měnit svět, přírodu a společnost s využitím bohatého arzenálu nových prostředků“ (s. 115). Baudrillardovsky spojuje existenci soudobé civilizace se sváděním. Mu-

cha také neopomíjí poukázat na roli masmédií v současném globalizovaném světě, když podotýká, že kulturními vzory se stávají „mediálně prezentované hvězdy uměleckého světa a sportu, které jsou snáze napodobitelné jako symboly života v globalizovaném světě her a pohody“ (s. 118). Nastoluje otázku role rationality/irationality v současné globalizující se společnosti, důsledky vnějškové orientace člověka a role médií, se kterou je spojená. „Globalizace je nejen reálným procesem, ale také ... masmediálně prezentovaným procesem. Rozvoj masmédií sám je jedním z podstatných projevů globalizace“ (s. 122). Autor jde v reflektování vlivů směřování společnosti tak daleko, že nastoluje deterministickou otázku, zda pod vlivem moderních systémů nedochází k nějaké výraznější mutaci lidské přirozenosti (s. 126). Muchova pesimistická reflexe parciálně vybízí až k pasivní odevzdanosti: „Nejsme dnes postaveni do situace, abychom mohli volit, zda se přizpůsobit, nebo ne. Současný svět za nás už tuto volbu učinil“ (s. 126). Svůj příspěvek do sborníku autor uzavírá připodobněním globalizované doby, která se zřídá zamýšlení nad smyslem bytí jednotlivce, k smrti člověka.

Knihu uzavírá religionistický pohled na globalizaci Tomáše Halíka *Globalizace a náboženství*. Vychází zejména z myšlenek Ronalda Robertsona reflektujícího roli náboženství v procesu globalizace a akcentuje jeho myšlenku, že globalizace přináší absolutizaci i relativizaci zároveň. „Jde o univerzalizaci partikulárního – globální rozšíření západní kultury vyrostlé z křesťanských základů a zároveň o partikularizaci univerzálního – západní kultura se těsněji setkává s ostatními kulturami, její nárok na univerzální platnost naráží na fakt plurality a je tím relativizován“ (s. 134). Autor poukazuje na reprivatizaci a repolitizaci náboženství, spolu s Luckmannem odkazuje na skutečnost, že víra nemizí, ale „stěhuje se“ do soukromé sféry – privatizuje se a individualizuje. Během poslední čtvrtiny 20. let ale zároveň podle něj dochází k pronikání náboženství do veřejného života a politické sféry. Skutečnosti tohoto trendu

pak vedou k tomu, že je třeba opustit či reinterpretovat „paradigma sekularizace“. „Víra zůstává a hledá jen nová vyjádření. Společnost je spíše odcírkevňena než odnáboženštěna, přičemž největší krize zakoušejí „sekularizované církve“ (s. 138). V druhé části kapitoly se Halík zamýšlí nad důsledky globalizace pro náboženství; na laicizaci náboženského života a na to, co označuje jako „demonopolizaci“ náboženství, posilování alternativních podob náboženství a funkcionálních alternativ náboženství a vznikání takzvaných „nových náboženských hnutí“. Podle autora právě křesťanské náboženství mělo již ve svých počátcích globalizující rysy.

Kniha *Globalizace* a její jednotlivé kapitoly nezapřou hybatele vzniku textů, skutečnost, že jsou dítkem aktérů přednáškového cyklu, který probíhá na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Sborník prezentuje zajímavě sestavené spektrum možných pohledů na globalizaci a řadu inspirativních myšlenek. Limitujícím faktorem se může zdát omezený prostor poskytnutý jednotlivým autorům, který zákonitě neumožňuje hlouběji rozvinout některé dílčí myšlenky. Sestavený sborník je výběrem možných perspektiv, logicky výběrem ne zcela vyčerpávajícím, což zjevně nebylo ani účelem a při současné mondénnosti pojmu je věcí téměř nemožnou. Jako celek kniha zajisté přispívá a vybízí k plastičtějšímu vnímání frekventovaného stereotypizovaného pojmu.

Vydání knihy na toto, jen zdánlivě již vyčerpané, téma je v českém prostředí věcí přínosnou. Publikace poslouží zejména jako úvodní hlubší seznámení s konotacemi procesu globalizace a měla by se dostat do rukou každému, komu se tento pojem usídlil ve slovníku.

Tomáš Trampota

Marc Morjé Howard: *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*
Cambridge, Cambridge University Press
2003, 206 s.

Ke knize mne svedl její provokativní název: jak je možné mluvit o post-komunistických zemích jako o homogenní skupině? Jak je možné mluvit jedním dechem o slabosti občanské společnosti v těchto zemích bez rozlišení? A jak je možné ztotožnit členství v dobrovolných organizacích s občanskou společností a pak nízkou úroveň členství interpretovat jako slabost občanské společnosti? A k napsání recenze mě přiměla odzbrojující jasnost a jednoduchoost úvah a analýz empirických dat. Kniha okamžitě zaujme svou strukturou: počínaje úvodem, v každé další kapitole se jako v soustředných kruzích znovu a detailněji vysvětluje, o čem kniha pojednává, co bude následovat a k čemu výzkumný proces dospěje; můžeme skončit četbu po úvodní kapitole, po první, po druhé nebo rovnou vyhledat kapitoly s analýzami dat, podle toho, jak hluboko se chceme začíst. Ještě pozoruhodnější je v knize jasná, zdrženlivá a tolerantní argumentace, kde jedna věc vyplývá z druhé, v každém momentě je jasné, jaké jsou alternativy, co a proč zůstává stranou pozornosti a to vše za podpory mohutné masy relevantní literatury. Ale kniha má i nějaké háčky; na některé z nich upozorním v závěru.

Záměrem Marca Morjé Howarda je ukázat, jak, do jaké míry a jakými způsoby přetrvávají v post-komunistické éře adaptační strategie vybudované za socialismu. Autor se soustředí na občanskou společnost, kterou rozumí veřejný prostor mezi státem a rodinou a která je ztělesněna dobrovolnými organizacemi. Konstruuje vysvětlení, proč je postkomunistická občanská společnost slabá; přičemž na slabost občanské společnosti poukazuje opakovaně zjišťovaná nízká úroveň členství a participace obyčejných občanů v dobrovolných organizacích. Autor využívá širokou empirickou komparativní základnu, která mu dovoluje komparaci postkomunis-